

ВОДНО-БОЛОТЯНІ ПТАХИ ОЗЕРА БАСІВ КУТ У м. РІВНЕ

В.П. Ільчук, В.О. Гедзюк, П.М. Гринюк

Західноукраїнське орнітологічне товариство; вул. Театральна, 18, м. Львів, 79008, Україна

West-Ukrainian Ornithological Society; Teatralna str. 18, Lviv, 79008, Ukraine

✉ В.П. Ільчук (V.P. Ilchuk), e-mail: v.ilchuk@ukr.net; **Vasyl Ilchuk** <https://orcid.org/0000-0003-1206-0994>;

 Vladyslav Hedziuk <https://orcid.org/0000-0002-0387-4729>; **Petro Hryniuk** <https://orcid.org/0000-0003-2548-1202>

Wetland birds of the lake Basiv Kut in Rivne city. - V.P. Ilchuk, V.O. Hedziuk, P.M. Hryniuk. - Berkut. 30 (2). 2021. - Lake Basiv Kut is located in southern part of the city (50.5960 N, 26.2469 E) on the river Ustia. Its area is 104 ha. Research has been conducted since 2004, more regularly we investigated the lake during 2009–2021. In total, 69 waterfowl and water bird species were registered. 11 of them are listed in the Red Book of Ukraine (2009). Two more species (Velvet Scoter and Smew) were recorded three decades earlier. During the spring migration, the reservoir is important for birds of the Laridae family. We observed not only daytime accumulations on the lake, but also the arrival of gulls for the night from the landfill. The list of breeding birds of the lake includes 19 species, of which Black-headed Gull has stopped nesting. During the last decade, such factors have had a negative impact on the breeding populations: the reduction of wetland and coastal vegetation, increasing its fragmentation and the appearance of private buildings on a large part of the coast. The positive aspects are the complete absence of such serious impacts of anthropogenic activities as burning, reed mowing and hunting. In the late autumn and winter periods, the most important factor for the stay of birds on the lake is the presence of unfrozen water areas. [Ukrainian].

Key words: fauna, West Ukraine, breeding, migration, wintering, number.

Озеро Басів Кут знаходиться в південній частині міста (50,5960 N, 26,2469 E) на р. Устя. Площа його 104 га. Дослідження проводилися з 2004 р., більш регулярно – протягом 2009–2021 рр. Всього на озері зареєстровано 69 водно-болотних видів птахів, із яких 11 занесені до Червоної книги України (2009). Ще два види (турпан і луток) реєструвалися за три десятиліття до цього. Під час весняної міграції водойма відіграє важливе значення для птахів родини Laridae – окрім денних скупчень на озері відмічено приліт цих птахів на ночівлю зі сміттєзвалища. На гніздуванні виявлені 19 видів, з них мартин звичайний припинив гніздування. За останнє десятиліття проявляється негативний вплив наступних чинників на гніздові популяції: зменшення водно-болотної та прибережної рослинності, збільшення її фрагментованості й поява на значній частині берега приватних забудов. Позитивні аспекти – повна відсутність таких серйозних антропогенних впливів як випалювання і викошування очерету та полювання. У пізньоосінній та зимовий періоди найважливішим фактором для перебування птахів на водоймі є наявність відкритого водного плеса.

Ключові слова: фауна, Західна Україна, гніздування, міграція, зимівля, чисельність.

Озеро Басів Кут, або Басівкутське водосховище, знаходиться з південного боку міста Рівне (50,5960 N, 26,2469 E). Цей водний об'єкт утворений розширенням русла р. Устя, правої притоки р. Горинь (басейн Прип'яті). Водойма має видовжену форму, повторюючи хід русла водосток, та простягається з півдня на північ між вулицями В'ячеслава Чорновола та Басівкутської (рис. 1, 2, фото 1). Основні характеристики озера: площа – 104 га, довжина – 3556 м, максимальна ширина – 463 м, найбільша глибина – 3,1 м, середня глибина – 2 м; відсоток заростання водойми – 5,6%. З північної сторони озера для зарегулювання та підтримання на заданому рівні об'єму води є гребля та русловий шлюз-регулятор. Гребля ґрунтова довжиною 455 м, ширина по верху 10 м, висота 7 м, покриття проїзної частини – асфальтобетон (Петровський, 2017). У північній частині озера облаштований піщаний пляж та дві човнові станції, до водного плеса виходять городи та вулиці міста. З південного боку водойми більше збережена водно-болотна рослинність, яка представлена очеретом, рогозом, верболозом, лататтям та ін.

Раніше на озері орнітофауністичні спостереження проводилися в 1986–1993 рр. О.В. Савчуком та В.О. Новаком. Здебільшого, це окремі пізньоосінні й зимові реєстрації деяких перелітних та рідкісних видів птахів (Орнітологічні спостереження..., 1991а, 1991б, 1993; Матеріали..., 1995). Спостереження з даної водойми були використані при укладанні методичних посібників цими ж авторами (Новак, Савчук, 1991, 1992).

Мета нашої статті – узагальнити інформацію по гідрофільних видах птахів озера на основі результатів власних досліджень, а також даних, отриманих від інших спостеріжників та з літературних джерел.

Матеріал і методика

Дослідження проводилися з 2004 р., більш регулярно – протягом 2009–2021 рр.; охоплені всі сезони року. Фауну птахів водойми вивчали методом спостережень із берега, а у гніздовий період – також на човні. Для проведення досліджень використовували біноклі (10–12×) та цифрові фотоапарати. Відмічали водно-болотних птахів, які були присутні безпосередньо на водоймі, а також тих, що пролітали транзитно. Більша частина водойми досліджувалася регулярно, менш часто – південний її бік (рис. 2). Використані також деякі спостереження зі ставків гідропарку та р. Устя в центральній частині міста й сусідніх територій. Реєстрували переміщення птахів до деяких віддалених ділянок, зокрема Здолбунівських, Поньбельських та Зозівських ставів, Рівненського сміттєзвалища (рис. 1).

У репродуктивний період проводили спостереження з метою збору інформації до Банку гнізд Західноукраїнського орнітологічного товариства (Гнатина, 2011 та ін.). У 2015–2017 рр. проходили обліки в рамках збору інформації до другого видання «Атласу гніздових птахів Європи» (Keller et al., 2020).

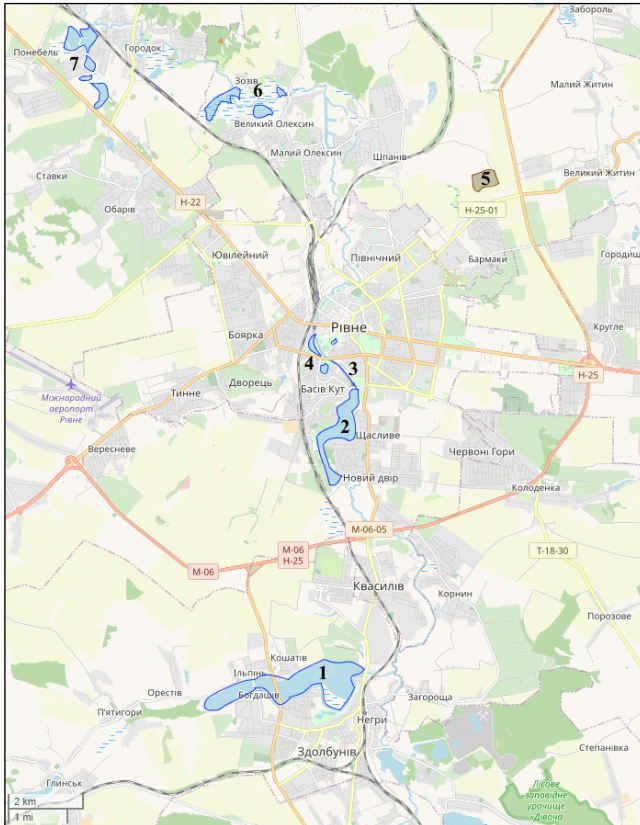

Рис. 1. Район досліджень.

1 – Здолбунівські стави, 2 – оз. Басів Кут, 3 – р. Устя, 4 – гідропарк, 5 – Рівненське сміттєзвалище, 6 – Зозівські стави, 7 – Понебельські стави.

Fig. 1. Study area.

У Рівному в 2017–2019 рр. здійснено обліки з метою вивчення видового та чисельного складу гніздових птахів. Територію міста було поділено на ділянки, у кожній з яких упродовж трьох гніздових сезонів проводили по два ранкових обліки за методом фінських лінійних трансект (Järvinen, Väisänen, 1977). До праці увійшли дані по 6 таких ділянках, які включають озеро та його прибережні частини. Безпосередньо на водоймі щосезону перший облік був пішохідним і проводився у другій декаді травня, а повторний – із човна, у другій половині червня.

Фото 1. Озеро Басів Кут. Фото з дрона Ю.М. Ойцюся.
Photo 1. The lake Basiv Kut.

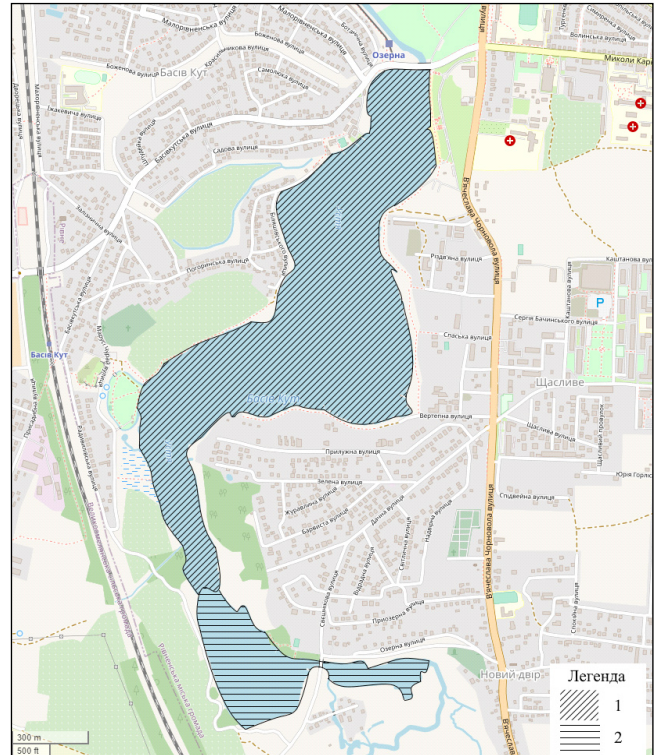

Рис. 2. Озеро Басів Кут.

1 – регулярно досліджувана частина водойми, 2 – нерегулярно досліджувана частина.

Fig. 2. The lake Basiv Kut.

Озеро Басів Кут – постійна облікова ділянка Регіонального орнітологічного моніторингу водно-болотних птахів, що здійснюється Азово-Чорноморською орнітологічною станцією (Черничко, Винокурова, 2020). За період досліджень проведено п'ять серпневих обліків (Ільчук, 2010a, 2010b, 2014, 2019; Гедзюк, Ільчук (у друці)).

Значна кількість спостережень по даній водоймі увійшла в матеріал по міграції птахів півдня Рівненської області (Ільчук, 2015a).

Для оцінки статусу перебування птахів ми опиралися на визначення термінів, наведених у «Анотованому списку» (Фесенко, Бокотей, 2007), зокрема: гніздовий (Г) – підтвержене достовірне гніздування на території водойми (є гніздо, птах виявлений із кормом, знайдені пташенята); не гніздовий (Н) – вид не гніздиться на цій території; перелітний (П) – вид, який трапляється на території водойми у гніздовий період, але щорічно здійснює переліт у місяць зими; пролітний (Пр) – вид, місяць гніздування якого знаходиться поза межами території водойми, проте регулярно трапляється під час весняної та осінньої міграції; залітний (Зл) – вид, який інколи залітає на територію водойми, але його ареал гніздування й маршрути регулярної міграції знаходяться поза межами цієї території; зимуючий (Зм) – вид, який трапляється лише в зимовий період.

Щоб ширше відобразити оцінки статусу перебування птахів у зимовий період, ми

використовували наступні означення: пізні мігранти (ПМ) – перелітні види, окремі мігруючі особини яких затримуються до кінця листопада – другої половини грудня; нетипові зимуючі (НЗ) – перелітні види, окремі особини чи групи яких інколи або регулярно зимують.

Усі фенологічні дати по строках прильоту та відльоту, термінах перебування птахів на оз. Басів Кут стосуються виключно цієї водойми.

Результати та обговорення

За період досліджень на озері зареєстровано 69 водно-болотних видів птахів. Ще два – турпан (*Melanitta fusca*) і луток (*Mergus albellus*) – відмічалися раніше, три десятиліття тому (Матеріали..., 1995; О.В. Савчук, особ. повід.). 11 видів занесені до Червоної книги України (2009): чапля жовта (*Ardeola ralloides*), лелека чорний (*Ciconia nigra*), нерозень (*Anas strepera*), чернь білоока (*Aythya nyroca*), гоголь (*Bucephala clangula*), скопа (*Pandion haliaetus*), орлан-білохвіст (*Haliaeetus albicilla*), журавель сирій (*Grus grus*), кулик-сорока (*Haematopus ostralegus*), кроншнеп великий (*Numenius arquata*) та крячок каспійський (*Hydroprogne caspia*). Видовий склад і характер перебування птахів на оз. Басів Кут у різні періоди року подібний до інших міст, де є річки, ставки та інші водойми (Матвійчук, 2005; Станкевич-Волосянчук, 2012; Ільчук, 2015б; Журавчак, 2016).

Спостереження чаплі жовтої (Ільчук, 2014) і казарки канадської (*Branta canadensis*) (Ільчук та ін., 2017) були першими знахідками в Рівненській області. Частина отриманих даних опублікована в роботах по знахідках рідкісних видів (Ільчук, 2011), зимівлі (Ільчук, 2015в; Гринюк та ін., 2020), міграції на ночівлю на озеро мартинів звичайних (*Larus ridibundus*) (Ільчук, 2016) та прольоту сивки звичайної (*Pluvialis apricaria*) (Гринюк, 2017).

Поява водоплавних птахів у ранньовесняний період пов'язана з льодовим покривом – згідно їх фенологічних циклів (Ільчук, 2015а). По мірі танення криги спочатку птахи в невеликих кількостях тримаються у прибережних ділянках; згодом тут переважно залишаються місцеві гніздові види, у яких відмічається шлюбна поведінка й початок будівництва гнізд, а по всій водоймі збільшується кількість пролітних, які часто тримаються зграями. Порівняння спостережень на Здолбунівських (Ільчук, 2015б), Поньбелських та Зозівських (наші дані) ставках показує, що строки появи й терміни перебування птахів на цих водоймах здебільшого збігаються.

Під час весняної міграції оз. Басів Кут відіграє важливе значення для птахів родини Мартинів (*Laridae*). Окрім денних скупчень на озері, відмічений приліт птахів на ночівлю зі сміттєзвалища. Упродовж 2017–2021 рр. у світлу пору доби на цьому кормовому біотопі інколи одночасно перебували 3–4 тис. мартинів п'яти видів: звичайного – до 3000 ос., жовтоногого (*Larus cachinnans*) – до 500 ос., чорнокрилого (*L. fuscus*) – до 500 ос., сивого (*L. canus*) – до 50 ос. та сріблястого (*L. argentatus*) – до 10 ос. (див., для прикладу, Ільчук та ін., 2017; Ільчук, 2021). Птахи харчуються тут протягом дня й увечері збираються на водойму на ночівлю. Щодо мартина сріблястого, – ми припускаємо

його перебування на озері, однак вид лишається невиявленим у зв'язку зі складністю видової ідентифікації.

На гніздуванні виявлено 19 видів, з яких мартин звичайний уже припинив гніздування. У таблиці чисельності гніздових птахів за 2017–2019 рр. (табл. 1) відсутні також пастушок (*Rallus aquaticus*), погонич малий (*Porzana parva*) та рибалочка (*Alcedo atthis*), які не реєструвалися впродовж цього відрізка часу. Порівняно з більш раннім періодом на гніздуванні майже вдвічі скоротилась чисельність попелюха (*Aythya ferina*) і бугайчика (*Ixobrychus minutus*), помітно менше стало крижня (*Anas platyrhynchos*), лиски (*Fulica atra*) (Гедзюк, Ільчук (у друці)), курочки водяної (*Gallinula chloropus*) та усіх видів з родини Кропив'янкові (*Sylviidae*). Успішність гніздування птахів на водоймі є високою (Гнатина, 2011 та ін.).

У зв'язку з неоднорідністю структури берегової лінії та фрагментованістю водно-болотної рослинності спостерігається концентрація гніздових водоплавних видів лише на окремих ділянках озера. Особливо насичена східна частина водойми з комбінацією очеретяних заростей, островів різного походження та водяного плеса з великою часткою покриття лататтям. Різноманітність рослинності створює тут хороші умови кормової та топочної баз для птахів, також сприятливим фактором є менший рівень турбування через недоступність для плавзасобів.

Негативний вплив на чисельність гніздових угруповань за останнє десятиліття проявляють такі чинники: зменшення площі водно-болотної та прибережної рослинності, збільшення її фрагментованості, поява на значній частині берега приватних забудов, пірсів та альтанок (Ільчук, 2019; Гедзюк, Ільчук (у друці)). У даний час триває забудова багатопверховими житловими масивами на східному боці водойми, де раніше були пустища, а на західному

Таблиця 1

Чисельність гніздових гідрофільних птахів на оз. Басів Кут у 2017–2019 рр. (пари)
The number of breeding waterbirds on the lake Basiv Kut in 2017–2019 (pairs)

Вид	Роки досліджень			Lim
	2017	2018	2019	
<i>Podiceps cristatus</i>	5	9	11	5 – 11
<i>Ixobrychus minutus</i>	2	–	1	1 – 2
<i>Ciconia ciconia</i>	3	3	3	3
<i>Anas platyrhynchos</i>	10	17	10	10 – 17
<i>Aythya ferina</i>	2	4	5	2 – 5
<i>Fulica atra</i>	16	17	12	12 – 17
<i>Gallinula chloropus</i>	10	4	4	4 – 10
<i>Locustella luscinioides</i>	3	2	5	2 – 5
<i>L. fluviatilis</i>	1	–	–	1
<i>Acrocephalus scirpaceus</i>	7	5	5	5 – 7
<i>A. schoenobaenus</i>	5	5	11	5 – 11
<i>A. palustris</i>	3	4	3	3 – 4
<i>A. arundinaceus</i>	7	9	11	7 – 11
<i>Remiz pendulinus</i>	5	3	7	3 – 7
<i>Emberiza schoeniclus</i>	6	6	6	6

березі перебуває у процесі розвитку парк історичної реконструкції «Городище Оствиця». У гніздовий та міграційний сезони турбування птахів спричиняють рибалки та відпочиваючі на човнах, кількість яких значно збільшується у вихідні та святкові дні. Позитивні аспекти – це повна відсутність таких серйозних антропогенних впливів, як випалювання та викошування очерету, а також полювання.

Осіньна міграція характеризується меншою чисельністю птахів, в основному кількість водоплавних збільшу-

ється з середини жовтня – в листопаді. У пізньоосінній та зимовий періоди найважливішим фактором для перебування птахів на водоймі є наявність водного плеса, не вкритого льодом. Значна їх частина затримується до моменту повного замерзання, й таким чином відліт розтягується до початку (рідше – середини) календарного зимового сезону. Скупчення водоплавних птахів виникають здебільшого в центрі водойми, а також зі східного її боку, де реєструється й найбільше видове різноманіття. Подіб-

Таблиця 2

Видовий склад та статус перебування птахів на оз. Басів Кут у 1989–2021 рр.
Species composition and status of birds on the lake Basiv Kut in 1989–2021

Вид	Статус перебування	Вид	Статус перебування
<i>Gavia stellata</i>	Пр	<i>Circus aeruginosus</i>	Н, П
<i>G. arctica</i>	Пр	<i>Haliaeetus albicilla</i>	Пр
<i>Podiceps cristatus</i>	Г, П, НЗ	<i>Grus grus</i>	Пр
<i>P. nigricollis</i>	Пр	<i>Rallus aquaticus</i>	Г, П, НЗ
<i>P. ruficollis</i>	Пр	<i>Porzana parva</i>	Г, П
<i>Phalacrocorax carbo</i>	Пр, ПМ	<i>Fulica atra</i>	Г, П, ПМ
<i>Ardeola ralloides</i>	Зл	<i>Gallinula chloropus</i>	Г, П
<i>Egretta alba</i>	Н, П, НЗ	<i>Haemantopus ostralegus</i>	Зл
<i>Ardea cinerea</i>	Н, П, НЗ	<i>Pluvialis apricaria</i>	Пр, ПМ
<i>Ixobrychus minutus</i>	Г, П	<i>Charadrius dubius</i>	Пр
<i>Botaurus stellaris</i>	НЗ	<i>Vanellus vanellus</i>	Пр
<i>Nycticorax nycticorax</i>	Пр	<i>Tringa ochropus</i>	Н, Пр
<i>Ciconia ciconia</i>	Г, П	<i>T. totanus</i>	Пр
<i>C. nigra</i>	Н, Пр	<i>Actitis hypoleucos</i>	Н, П
<i>Branta canadensis</i>	Зл	<i>Numenius arquata</i>	Пр
<i>Anser anser</i>	Пр	<i>Larus ridibundus</i>	Н, П, НЗ
<i>A. fabalis</i>	Пр	<i>L. minutus</i>	Пр, ПМ
<i>A. albifrons</i>	Пр	<i>L. cachinnans</i>	Н, П, НЗ
<i>Cygnus cygnus</i>	Пр	<i>L. fuscus</i>	Пр
<i>C. olor</i>	Н, П, НЗ	<i>L. canus</i>	Зм
<i>Anas crecca</i>	Пр	<i>Chlidonias hybrida</i>	Н, П
<i>A. querquedula</i>	Пр	<i>Ch. niger</i>	Н, П
<i>A. penelope</i>	Пр, НЗ	<i>Ch. leucopterus</i>	Пр
<i>A. clypeata</i>	Пр	<i>Hydroprogne caspia</i>	Пр
<i>A. platyrhynchos</i>	Г, П, НЗ	<i>Sterna hirundo</i>	Н, П
<i>A. strepera</i>	Пр	<i>Alcedo atthis</i>	Г, П, НЗ
<i>A. acuta</i>	НЗ	<i>Locustella luscinioides</i>	Г, П
<i>Aythya nyroca</i>	Н, Пр	<i>L. fluviatilis</i>	Г, П
<i>A. fuligula</i>	Пр, ПМ	<i>Acrocephalus schoenobaenus</i>	Г, П
<i>A. marila</i>	Пр	<i>A. scirpaceus</i>	Г, П
<i>A. ferina</i>	Г, П, ПМ	<i>A. palustris</i>	Г, П
<i>Bucephala clangula</i>	Пр, ПМ	<i>A. arundinaceus</i>	Г, П
<i>Melanitta fusca</i>	Пр	<i>Panurus biarmicus</i>	Пр
<i>Mergus merganser</i>	ПМ	<i>Remiz pendulinus</i>	Г, П
<i>M. albellus</i>	ПМ	<i>Emberiza schoeniclus</i>	Г, П, НЗ
<i>Pandion haliaetus</i>	Пр		

Статус перебування виду: Г – гніздовий, Н – не гніздовий, П – перелітний, ПМ – пізній мігрант, Пр – пролітний, Зм – зимуючий, НЗ – нетиповий зимуючий, Зл – залітний (критерії див. у розділі «Матеріал і методика»).

на затримка пізньоосінніх мігрантів відмічена для водойм півночі (Химин, 2012, 2017а) та півдня (Ільчук, 2015б) Рівненської області, також півночі Волинської області – на прикладі національного природного парку «Прип'ять-Стохід» (Химин, Корх, 2018). Порівняно зі Здолбунівськими ставами (Ільчук, 2015б), на озері в осінній період не реєструвалися такі види, як чорнь червонодзьоба (*Netta rufina*), крохаль середній (*Mergus serrator*) та бекас (*Gallinago gallinago*). При цьому рідкісні осінні реєстрації чорні червонодзьобої, турпана та крохалю середнього відмічені для озер північних частин Рівненської та Волинської областей (Франчук, Журавчак, 2016; Химин, 2017а, 2017б).

Перебування взимку водно-болотних видів унеможливлено замерзанням водойми, що відрізняє її від таких «теплих» водосховищ заходу України, як Бурштинське (Кийко, 1990), Добротвірське (Струс, Скірпан, 2015) та Нетішинське (Ільчук та ін., 2021). Появі представників родин Норцеві (Podicipedidae), Чаплеві (Ardeidae), Качкові (Anatidae), Пастушкові (Rallidae), Мартинові, Рибалочкові (Alcedinidae) під час відлиги сприяє наявність неподалік водойм із незамерзаючими ділянками, де вони тримаються за морозів. На озері виявлено два нові зимуючі види Рівненської області – свищ (*Anas penelope*) та шилохвіст (*A.*

Фото 2. Червоношиї гагари на оз. Басів Кут, 10.11.2011 р.
Тут і далі фото В.П. Ільчука.
Photo 2. Red-throated Divers.

acuta) (Гринюк та ін., 2020). У Волинській області ці види реєструвалися на зимівлі ще три десятиліття тому (Химин, 1993).

Власне пролітних і пізніх мігрантів відмічено 37 видів, гніздових – 18 (не включений мартин звичайний), нетипово зимуючих та власне зимуючих – 14, не гніздових (відмічаються на озері у гніздовий сезон, але відсутні достовірні факти гніздування) – 13 та залітних – 3 (табл. 2).

В огляд не ввійшли такі види птахів із виключно транзитних під час міграційного сезону, як гуска сіра (*Anser anser*) та гуменник (*A. fabalis*); транзитно-пролітних у гніздовий період – лунь очеретяний (*Circus aeruginosus*) та чайка (*Vanellus vanellus*); гніздових – кобилочка солов'їна (*Locustella luscinioides*), очеретянка лучна (*Acrocephalus schoenobaenus*), очеретянка чагарникова (*A. palustris*), очеретянка велика (*A. arundinaceus*) та ремез (*Remiz pendulinus*).

Видовий огляд гідрофільних птахів

Гагара червоношия (*Gavia stellata*). Відмічали на осінній міграції 11–14.11.2010 р. – 1 ос. (Ільчук, 2011), 10–13.11.2011 р. – 2 ос. (фото 2), 1.11.2015 р. – 2 ос., 18.11.2019 р. – 4 ос. та на весняній – 6.04.2019 р. – 1 ос.

Гагара чорношия (*G. arctica*). Реєстрували поодиноких птахів 26.03.2014 р., 23.10.2016 р., 18.11.2019 р., а також 16–26.11.2012 р. – до 7 ос., 20–22.11.2013 р. – 5 ос., 30.10.2014 р. – 2 ос., 23.11.2015 р. – 5 ос. (прилетіли на озеро в напівтемряві). Ще 1 ос. спостерігали 28.11.2010 р. на одному зі ставів гідропарку (Ільчук, 2011).

Норець великий (*Podiceps cristatus*). Приліт навесні залежить від розмерзання водойми. Найраніша зустріч відмічена 18.03.2017 р. (3 ос.). Від початку прильоту до середини квітня є пролітні птахи, які тримаються зграями чисельністю до 20 ос. (найбільша кількість була 8.04.2014 р. – 29 ос.). Часто в цей час «місцеві» птахи вже мають сформовані пари. Наприклад, 10.04.2014 р. в центрі озера перебувала група з 12 ос., а біля берега плавали дві пари, які проявляли шлюбну поведінку (одна з них, до того ж, носила будівельний матеріал на гніздо).

Реєструвалися випадки високої щільності розміщення гнізд. Зокрема, 10.06.2010 р. на відрізьку 10 м виявлено

Фото 3. Жовта чапля на оз. Басів Кут, 2.06.2014 р.
Photo 3. Squacco Heron.

три плаваючі гнізда норців великих та одне – попелюха, і 8.06.2012 р. у прибережній смугі очерету довжиною 30 м виявлено чотири гнізда норця великого та одне – лиски.

Розміри яєць та їх вага: 52,2–55,5 × 34,6–37,1 мм; 30,7–42,4 г (n = 7).

Дорослі птахи годують виводки до середини вересня. У другій половині цього місяця кількість норців зменшується до 2–3 ос., або вони взагалі відсутні. З середини жовтня трапляються групи з 10–15 ос. (15.10.2013 р. – 27 ос., 19.11.2017 р. – 44 ос.). Невеликі групи птахів часто затримуються до замерзання озера, іноді до середини грудня. У випадку незамерзання реєстрували – 1.01.2018 р. (1 ос.), 14.01.2021 р. (4 ос.).

Норець чорношиїй (*P. nigricollis*). Спостерігали 8.04.2012 р. – 2 ос., 25.10.2015 р. – 1 ос., 29–30.03.2017 р. – 13 ос., 7.04.2019 р. – 1 ос.

Норець малий (*P. ruficollis*). Відмічали поодиноких птахів 10.10.2013 р., 30.10.2014 р., 23.10.2016 р., 12.08.2021 р. Цілоком можливо, що це пов'язано з зимівлею виду, яку стали відмічати на незамерзаючих ділянках русла р. Устя (Ільчук, 2015в). В останні зими на відстані до 1 км на північ від озера птахи реєструються тут щорічно в кількості до 6 ос., а в одному випадку (22.12.2021 р.) – 14 ос.

Баклан великий (*Phalacrocorax carbo*). Птахів, які трималися на воді, спостерігали один раз – 20.12.2021 р. – 2 ос. В інших випадках реєстрували бакланів, що пролітали над озером або над містом неподалік водойми в таких напрямках: південно-західному – 16.07.2011 р., 6 ос., 28.02.2016 р., 4 ос. (Гринюк та ін., 2020), 30.08.2021 р., 7 ос.; південному – 25.09.2015 р., 2 ос., 25.10.2015 р., 15 ос., 31.10.2015 р., 6 ос. (перед сутінками, покружляли над озером), 21.10.2021 р., 2 ос., 22.10.2021 р., 6 ос., 23.11.2021 р., 10 ос.; північно-східному – 11.03.2014 р., 3 ос., 23.08.2021 р., 3 ос., 18.12.2021 р., 16 ос.; північному – 21.10.2017 р., 8 ос., 11.03.2018 р., 3 ос., 22.09.2021 р., 2 ос.; а також 22.03.2009 р. – 2 ос., 30.08.2014 р. – 9 ос. і 26.12.2020 р. – 1 ос.

Чапля жовта (*Ardeola ralloides*). Реєстрували по 1 ос. 2.06.2014 р. (фото 3) – на озері (Ільчук, 2014) та 3.05.2019 р. – на р. Устя за 1 км на північ від озера (Ю.М. Ойцюсь, особ. повід.).

Фото 4. Бугайчик на оз. Басів Кут, 22.05.2016 р.
Photo 4. Little Bittern.

Чапля біла велика (*Egretta alba*). Реєструються поодинокі птахи або невеликі групи, які здебільшого транзитно пролітають над озером, в усі сезони (зимових лише дві зустрічі по 1 ос. – 23.01.2018 р. (Гринюк та ін., 2020) та 13.12.2021 р.). Під час пошуку корму переважно спостерігаємо птахів на сусідніх водоймах, і зрідка – безпосередньо на озері у кількості до трьох особин. Це можуть бути літучі птахи або ж із гніздових полівидових колоній чапель білих великих та сірих (*Ardea cinerea*) із Зозівських та/або Здолбунівських ставів.

Чапля сіра (*Ardea cinerea*). Відмічаються переважно транзитні птахи і зрідка – поодинокі особини під час харчування. Відомі випадки пізньої міграції та зимівлі поодиноких особин. Зокрема, 18.11.2016 р. у групі з 500 ос. крижня та 6 ос. мартина сивого, які перебували біля проталини в центрі водойми; 10.01.2018 р.; зима 2020–2021 рр. – зимівля птаха на заболоченій ділянці берега р. Устя за 0,5 км на північ від озера.

Бугай (*Botaurus stellaris*). Одного птаха бачили 19.12.2020 р. біля берега зі східного боку водойми (озеро було незамерзлим).

Бугайчик (*Ixobrychus minutus*). Гніздиться на озері (фото 4). 28.06–8.07.2004 р. спостерігали за гніздом з 4 пташенятами у виводку. 10.06.2014 р. у прибережній смугі очерету з західного боку озера знайдено два гнізда на відстані 10 м одне від одного – з 5 пташенятами та неповною кладкою з 2 яєць (повна складала 5 яєць).

Розміри яєць та їх вага: 31,7–36,2 × 25,4–27,0 мм; 11,0–12,5 г (n = 10).

Квак (*Nycticorax nycticorax*). По одній молодій особині зустріли 1.08.2009 р. на р. Устя за 0,2 км на північ від озера (Ільчук, 2010а) та 11.08.2021 р. – з південного боку озера (Гедзюк, Ільчук, у друці). Також двох птахів, які перебували в заростях верболозу зі східного боку озера, зареєстрували 11.07.2020 р.

Лелека білий (*Ciconia ciconia*). Спостерігається на прольоті. Також по периметру озера з південного його боку знаходиться чотири гнізда, з яких три заселяються щорічно. Вони розташовані на електричних стовпах сусідніх із водоймою міських вулиць. З 2010 р. дані гнізда

входять до постійної ділянки щорічних моніторингових спостережень за популяцією лелеки білого в Україні (див. Грищенко, Яблоновская-Грищенко, 2016, 2019 та ін.). Харчуються ці птахи на віддалених від водойми територіях, лише зрідка їх можна зареєструвати на відкритих місцевостях біля берега.

Лелека чорний (*C. nigra*). Реєстрували в польоті на північ, північний захід або захід: поодинокі птахів – 9.04.2013 р., 7.04.2015 р. (з лелеками білими), 3.05.2015 р., 7.04.2016 р., 4.04.2017 р., 2.06.2017 р., 12.04.2018 р., 4.04.2021 р., 10.04.2021 р. (із 8 ос. лелеки білого); 2 ос. – 5.04.2015 р.; 3 ос. – 14.03.2019 р. (Р.С. Котик, особ. повід.); 4 ос. (по дві особини, з інтервалом між їх прольотом) – 26.03.2011 р.

Казарка канадська (*Branta canadensis*). Одну особину спостерігали 4.06.2012 р. в польоті над водоймою в північному напрямку (Ільчук та ін., 2017).

Гуска білолоба (*Anser albifrons*). Окрім транзитних мігруючих зграй маємо такі спостереження: 20.03.2014 р. зареєстровано спільний проліт 19 ос. разом із журавлями сірими (10 ос.); протягом 19–22.11.2017 р. на водоймі тримався один птах, часто поряд із крижнями, припускається, що його заліт та перебування на озері пов'язані з хворобливим станом (Гринюк та ін., 2020).

Лебідь-кликун (*Cygnus cygnus*). Маємо єдине спостереження виду – чотири птахи 1.01.2018 р. разом із двома лебедями-шипунами (*C. olor*) пролетіли у східному напрямку (Гринюк та ін., 2020).

Лебідь-шипун (*C. olor*). Цілорічно реєструються пролітні птахи. У 2006–2007 рр. 1 ос. відмічена на зимівлі на р. Устя в центрі міста (Ільчук, 2015в), 21.02.2016 р. – 1 ос. на ставі гідропарку. Безпосередньо на водоймі спостерігали: 19.11.2011 р. – 6 ос. (сім'я), які прилетіли й сіли на лід замерзлого озера; 12–22.05.2014 р. – 2–4 ос.; 16–24.11.2014 р. – 4 ос. (сім'я); 18–22.02.2016 р. – 3 ос.; 30.03.2017 р. – 2 ос.; 19.11.2017 р. – 1 ос. (молодий птах); 11.03.2020 р. – 5 ос.; 9.04.2021 р. – 2 ос.; 22.12.2021 р. – 5 ос. (з південного боку водойми).

Чирок-свистунець (*Anas crecca*). Реєстрували 2.04.2017 р. – 6 ос. у зграї мігруючих качок (чирок-тріскунець (*A. querquedula*), нерозень, попелюх, крижень) і 22.12.2021 р. – 1 ос. з південного боку водойми. Також 16.01.2021 р. відмічено 1 ос. на р. Устя за 0,5 км на північ від озера.

Чирок-тріскунець (*A. querquedula*). Відмічали на весняному прольоті 8.04.2012 р. – 2 ос., 23–26.03.2014 р. – 2–4 ос., 26.04.2015 р. – 3 ос., 29.03–8.04.2016 р. – 2–16 ос., 30.03–2.04.2017 р. – до 10 ос., 4.04.2018 р. – 1 ос. (Р.С. Котик, особ. повід.), 1.04.2021 р. – 15 ос.; на осінньому – 12.08.2021 р. – 1 ос. з південного боку озера.

Свищ (*A. penelope*). Відмічався 20.03.2014 р. – 87 ос., 7–11.03.2015 р. – 3–16 ос., 14.10.2015 р. – 3 ос., 26.03.2016 р. – 8 ос., 18–30.03.2017 р. – до 10 ос., 1.04.2021 р. – 3 ос. Найбільш пізня та рання реєстрації: 30.12.2018 р. – один птах у зграї з 1 тис. крижнів тримався на льоду напівзамерзлого озера (Гринюк та ін., 2020) і 16.02.2020 р. – 2 ос. (пара). Ще 1 ос. спостерігали 19.09.2015 р. на ставі гідропарку.

Широконоска (*A. chrypeata*). Реєстрували під час міграції 8.04.2016 р. – 1 ос., 30.03.2017 р. – 6 ос. та 11–12.08.

2021 р. – 1 ос. разом із крижнями з південної сторони озера (Гедзюк, Ільчук (у друці)).

Крижень (*A. platyrhynchos*). Реєструється на водоймі протягом усього року. Весняні пролітні зграї відмічаються у випадку танення криги вже з середини лютого, чисельність птахів становить 30–300 ос. Такі групи, іноді разом з іншими мігруючими водоплавними, можуть затримуватися до початку квітня. З середини жовтня спостерігається утворення скупчень від 30 до 1000 ос. (здебільшого 100–300 ос.), які зосереджуються переважно в центральній частині водойми й бувають тут до повного її замерзання. Змінна кількість птахів у осінніх групах пов'язана з кочівлею до інших водойм міста, здебільшого річки та ставів гідропарку. Після сильних морозів, якщо на озері є незамерзлі ділянки, тут збираються особливо великі зграї, тримаючись на воді й на кризі (в цей час відносно часто можна бачити групи літаючих птахів у небі над містом). Найбільшу кількість крижнів спостерігали: 30.12.2018 р. – 1000 ос., 19.12.2020 р. – 1200 ос. і 20.12.2021 р. – 1000 ос.

Нерозень (*A. strepera*). Відмічали до 2 ос. протягом 18.03–2.04.2017 р.

Шилохвіст (*A. acuta*). Двох птахів (пару) бачили 1.01.2018 р. у зграї крижнів (Гринюк та ін., 2020).

Чернь білоока (*Aythya nyroca*). Спостерігали двох птахів 23.03.2014 р. у зграї з 50 ос. попелюха і – одного літучого птаха 10.06.2014 р. разом із 3 ос. попелюха (фото 5).

Чернь чубата (*A. fuligula*). Спостерігали 25.04.2008 р. – 8 ос., 29.03.2012 р. – 11 ос., 10.09.2012 р. – 1 ос., 15–28.10.2013 р. – до 4 ос., 11.03–10.04.2014 р. – до 6 ос., 30.10.2014 р. – 3 ос., 30.03–23.04.2017 р. – 2 ос., 4.12.2017 р. – 6 ос. (Гринюк та ін., 2020), 4.04.2018 р. – 4 ос. (Р.С. Котик, особ. повід.), 31.10.2018 р. – 1 ос., 24–25.04.2020 р. – 4 ос., 19.12.2020 р. – 1 ос. Також маємо наступні реєстрації О.В. Савчука: 10.04.1990 р. – 4 самці та 1 самка (Орнітологічні спостереження..., 1991б) і 15.12.1990 р. – 2 ос. (пара) трималися із 3 ос. (1 самець і 2 самки) турпана (особ. повід.).

Чернь морська (*A. marila*). Відмічали впродовж 11–17.11.2011 р. чотирьох птахів, які перебували до моменту замерзання озера разом з іншими мігруючими качиними; 9.11.2012 р. – 6 ос., з яких один птах – відокремлено від групи інших; 10.10.2013 р. – 1 ос.

Попелюх (*A. ferina*). Навесні пролітні зграї спостерігаються з другої декади березня до першої декади квітня (іноді пізніше, наприклад, 25.04.2020 р. – 10 ос.), чисельність яких коливається від 6 до 100 птахів. У цей час уже присутні місцеві гніздові пари, які тримаються окремо. Зареєстровано ранню появу 1 ос. (за теплої зими) – 16.02.2020 р. З кінця жовтня реєструються групи, що знаходяться на водоймі до відльоту. У переважній більшості їх кількість становить до 10 ос., найбільша група відмічена 26.11.2012 р. – 22 ос. Найпізніша наша знахідка – 21.12.2021 р., 6 ос. З більш ранніх років відомі спостереження О.В. Савчука: 26.11 та 15.12.1990 р. – 3 та 46 ос., відповідно (Орнітологічні спостереження..., 1991б).

10.06.2010 р. в основі очеретяного пучка виявлене заселене гніздо, в якому знаходилося 8 яєць, а ще 3 були поряд у воді.

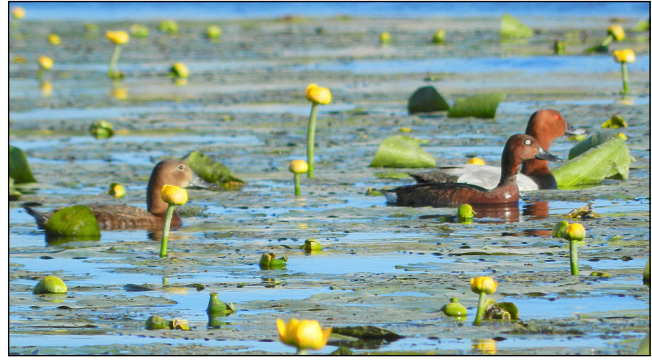

Фото 5. Білоока чернь і попелюха на оз. Басів Кут, 10.06.2014 р.

Photo 5. Ferruginous Duck and Common Pochards.

Гоголь (*Bucephala clangula*). У період досліджень реєстрували: 6–17.11.2011 р. – 3–4 ос., 11.03.2015 р. – 2 ос. (пара), 23.11.2015 р. – 4 ос., 14.03.2016 р. – 1 ос., 18.03.2017 р. – 8 ос., 23.12.2017 р. – 1 ос., 31.10.2018 р. – 4 ос., 7.04.2019 р. – 2 ос. Також одного птаха спостерігали 21.02.2021 р. на р. Устя за 0,4 км на північ від водойми. З більш ранніх років відомі спостереження 25.11.1990 р. та 6.04.1991 р. – по 4 та 2 ос. (пари) (Орнітологічні спостереження..., 1991б, 1993; Новак, Савчук, 1993).

Турпан (*Melanitta fusca*). До 5 особин (2 самці і 3 самки) реєструвалися 6–15.12.1990 р. поряд зі зграєю крижнів чисельністю близько 600 ос. (Матеріали..., 1995; О.В. Савчук, особ. повід.).

Крохаль великий (*Mergus merganser*). 2 ос. (пара) відмічені 23.12.2017 р., птахи перебували у зграї серед крижнів та 2 гоголів (Гринюк та ін., 2020).

Луток (*M. albellus*). Самця відмічено 9.12.1990 р. у зграї крижнів близько 600 ос. (О.В. Савчук, особ. повід.).

Скопа (*Pandion haliaetus*). По 1 ос. спостерігали 5.04.2015 р. – в польоті на значній висоті у північному напрямку та 25.10.2015 р. – в польоті невисоко над озером на південний захід.

Орлан-білохвіст (*Haliaeetus albicilla*). Реєстрували проліт по 1 ос. – 5 та 16.04.2013 р. на північ і 26.11.2021 р. – невисоко над озером у південному напрямку.

Журавель сірий (*Grus grus*). Реєстрували транзитних птахів: 7.04.2007 р. – 2 ос. (кружляли); 6.10.2013 р. – 26 ос. в польоті на захід; 20.03.2014 р. – 10 ос. разом із 19 ос. гуски білолобої та 23.04.2015 р. – 3 ос. в польоті в північному напрямку; 6.05.2015 р. – 2 ос. в польоті на схід; 7.10.2015 р. – дві зграї по 23 ос. (з інтервалом у три години); 15.04.2016 р. – 2 ос. (кружляли, набираючи висоту); 31.03.2018 р. – 7 ос. в польоті на північ; 8.10.2018 р. – 80 ос. (Я.С. Ковальчук, особ. повід.) і 29.09.2020 р. – 2 ос. у польоті на південний захід; 19.10.2020 р. – 242 ос. однією зграєю в польоті у західному напрямку; 22.04.2021 р. – 2 ос. в польоті на північний захід.

Пастушок (*Rallus aquaticus*). Реєстрували по одному вокалізуючому самцю в нічний час 11.03.2015 р. і 23.06.2021 р.; три особини (можливо виводок) відмітили під час обльотів 11.08.2021 р. з південного боку озера (Гедзюк, Ільчук, у друці). Протягом зимового сезону 2020–2021 рр. одна особина трималася на каналі з південно-

західного боку озера в місці впадання його у водойму, а також до двох птахів відмічали на заболоченій ділянці правого берега р. Устя за 0,5 км на північ від озера, де реєструвалася зимівля й раніше (Ільчук, 2015в).

Погонич малий (*Porzana parva*). Спостерігали 9.08.2009 р. дві молоді особини, які харчувалися на лататті та у прибережних заростях очерету.

Лиска (*Fulica atra*). Навесні реєструється з першої декади березня. Кількість птахів спершу становить до 10 ос., з яких вирізняються гніздові пари, що плавають біля берегів і проявляють шлюбну поведінку. У період із середини березня до першої декади квітня спостерігаються також пролітні зграї чисельністю 20–70 ос.

Розміри яєць та їх вага: 49,8–55,2 × 36,9–38,3 мм; 36,3–41,2 г (n = 14).

Під час осінньої міграції найвища чисельність лисок реєструється з другої декади вересня до середини жовтня – до 100 ос. Згодом кількість їх зменшується й до відльоту (середина або кінець листопада) на водоймі здебільшого знаходиться до 20 ос. (часто – до 10 ос.). Найбільша кількість восени склала 8.09.2013 р. – 200 ос. Найпізнішою реєстрацією є спостереження 13–22.12.2021 р.: група птахів чисельністю до 18 ос. трималася зграєю з північного боку озера. Після того, як зранку останнього дня водойма вперше повністю замерзла, частина з них (до 10 ос.) весь день провела на кризі на віддалі від берега, де й згуртувалися на ночівлю, збившись у купу. Ще одна пізня реєстрація – 9.12.1990 р., 8 ос. (Орнітологічні спостереження..., 1991б). Взимку відмічається на р. Устя (Ільчук, 2015в; наші неопубліковані дані).

Курочка водяна (*Gallinula chloropus*). Найраніша реєстрація навесні – 10.04.2014 р. (1 ос.), найпізніша осіння знахідка – 25.10.2015 р. (1 ос.). Також відмічається на зимівлі на незамерзаючих ділянках р. Устя (Ільчук, 2015в; Гринюк та ін., 2020; наші неопубліковані дані).

Розміри яєць та їх вага: 39,5–45,3 × 27,3–30,8 мм; 15,4–21,9 г (n = 16).

Кулик-сорока (*Haematopus ostralegus*). Одного птаха бачили 1.04.2021 р. Упродовж понад годину спостережень він перебував на краю криги посеред озера біля зграї мартинів звичайних, жовтоногих і чорнокрих, іноді літав (Р.С. Котик, особ. повід.).

Сивка звичайна (*Pluvialis apricaria*). Спостерігалися тричі: 4.12.2017 р. – 11 ос. на прольоті в південному напрямку (Гринюк, 2017); 8.04.2019 р. – 17 ос., які у вечірню пору пролетіли в північно-західному напрямку та 28.04.2019 р. – проліт 3 ос. ввечері на північ.

Зуйок малий (*Charadrius dubius*). Дві особини відмічено 25.04.2020 р., птахи трималися разом зі східного боку озера (Р.С. Котик, особ. повід.).

Коловодник лісовий (*Tringa ochropus*). Реєструвалися поодинокі пролітні птахи над водоймою або поблизу – 4.04.2015 р., 31.03.2016 р., 11.07.2016 р. (політ у південно-східному напрямку).

Коловодник звичайний (*T. totanus*). Відмічали поодинокі транзитних вокалізуючих птахів над озером або поблизу – 29.03.2016 р., 22.04.2020 р., 3.07.2021 р. Одного разу спостерігали двох птахів – 4.05.2019 р.

Перевізник (*Actitis hypoleucos*). Реєстрували поодинокі особин під час харчування на озері: 3.08.2012 р.,

17.07.2013 р. (годувалися, бігаючи по лататтю), 12.08.2018 р., 23.04.2021 р.; на р. Устя – 11.04.2014 р. та 31.08.2016 р. (біля шлюзу); на ставі в гідропарку – 13.04.2014 р.

Кроншнеп великий (*Numenius arquata*). 22.04.2018 р. зграя з 8 птахів пролетіла в південному напрямку зі східної сторони водойми (за 1 км).

Мартин звичайний (*Larus ridibundus*). Раніше вид був гніздовим. Колонія розташовувалася зі східного боку водойми. Реєструвалася у 2004–2006 рр., чисельність становила близько 100 гніздових пар. Після цього колонія повністю припинила існування.

Птахи регулярно зупиняються під час міграції. Вони перебувають на водоймі протягом усього світлового дня, а також зосереджуються у великих кількостях на ночівлю (Ільчук, 2016). За новими даними, у весняний період більшість птахів, що злітаються на ночівлю, переміщуються сюди зі сміттєзвалища (харчова територія). У меншій мірі вони злітаються до водойми з інших сторін. Пролітні мартини перебувають на озері з кінця лютого (Гринюк та ін., 2020) до кінця квітня, найбільша кількість відмічена 25.03.2017 р. – 5 тис. ос.

У невеликих кількостях трапляються літуючі птахи. Чисельність зростає з середини червня, коли розпадаються гніздові колонії виду, й досягає 100–300 ос. За нашими даними, основна маса дорослих і молодих птахів із цих колоній відлітає до місць зимівлі (результати, отримані за допомогою кільцювання). Птахи, які залишаються, розсіюються по сусідніх та віддалених водоймах, на озері їх перебуває невелика кількість. Одного разу – 19.07.2021 р. – на водоймі відбулася задуха дрібної риби. Тоді на озері з його північного боку зібралося 400 ос. мартинів звичайних та 80 ос. жовтоногих, вони були тут також зранку наступного дня. У цей час знову відновлюється процес збору на ночівлю.

В осінній період збільшення кількості птахів, що збираються на ночівлю, починається з другої декади вересня. Найвища кількість відмічена 14.09.2012 р. – близько 1 тис. ос., усі в позашлюбному оперенні. Прилітають мартини здебільшого з північного боку. У цей час важливим місцем їх перебування є Понебельські рибогосподарські стави, в меншій мірі – міські та інші водойми. На сміттєзвалищі ці птахи відсутні. У деяких випадках мартини, минаючи озеро, пролітають надвечір у бік Здолбунівських ставів. Останні осінні реєстрації птахів на озері (і загалом у місті) припадають на кінець листопада (22.11.2017 р. зареєстровано відносно велику кількість – 50 ос.). Також мартини можуть затримуватися до грудня, про що свідчать наступні реєстрації: 20.11–4.12.1989 р. – 2–3 ос. (Орнітологічні спостереження..., 1991а), 19.12.2020 р. – 20 ос., 2–12.12.2021 р. – до 12 ос., 21.12.2021 р. – 1 ос. (наступного дня водойма повністю замерзла). Інколи відмічається зимівля (Ільчук, 2015в; Гринюк та ін., 2020). Протягом 6.01–16.02.2020 р. чотири птахи реєструвалися на частково розмерзломому у відлигу озері (зима була теплою) разом із мартинами жовтоногими (до 150 ос.) та сивими (до 10 ос.).

Мартин малий (*L. minutus*). Реєстрували 9.05.2018 р. – 7 ос. та поодинокі птахів, 5.05.2019 р., 8.05.2019 р., 11.05.2020 р., 21.12.2021 р. (разом із 1 ос. мартина звичайного та 2 ос. – сивого, наступного дня озеро пов-

ністю замерзло) і двох особин другого календарного року – 3.06.2021 р.

Мартин жовтоногий (*L. cachinnans*). Весняний приліт реєструється вже у другій половині лютого (Гринюк та ін., 2020). Найбільша кількість відмічена 22.02.2016 р. – близько 200 ос. На перших стадіях прильоту, навіть за відсутності криги, птахи, що знаходяться на водоймі протягом дня й ті, які прибувають зі сміттєзвалища, часто летять на ночівлю в бік Здолбунівських ставів. Із другої половини березня до середини квітня чисельність птахів, які перебувають на водоймі й тих, що прилітають на ночівлю, становить 10–50 ос. Найпізніші мігранти в невеликих кількостях (зазвичай до 10 ос.) спостерігаються до середини травня.

Птахи, які поодинокі реєструються у весняно-літній період – це, ймовірно, літуючі особини, що прилітають зі сміттєзвалища (Льчук, 2021). Але вже в липні з'являються й мігруючі мартини, про що свідчить поява молоді. Найбільша кількість відмічена 19–20.07.2021 р. – 80 ос., з яких половина були цьогорічними (птахи зібралася в місці задухи риби).

В осінній період трапляється до 10 ос., які іноді затримуються до замерзання водойми. Поодинокі птахи реєструються взимку, коли озеро повністю вкрите кригою. У трьох випадках чисельність мартинів була вищою: 2006–2007 рр. – до 17 ос. на ставах гідропарку (Льчук, 2015в), 6.01–16.02.2020 р. – до 150 ос., 14.01.2021 р. – 33 ос. (водойма до цього часу не замерзала).

Мартин чорнокрилий (*L. fuscus*). За літературними даними, вид відмічався на озері О.В. Савчуком 21.04.1991 р. – 7 ос. (Матеріали..., 1995). Навесні на водоймі буває з іншими мартини, причому часто відмічаються групи, відокремлені від інших видів. Як і в інших мартинів, відбувається добова міграція між озером та сміттєзвалищем. Птахи починають з'являтися в кінці другої декади березня (найраніша реєстрація в місті – 16.03.2019 р., на сміттєзвалищі – 16.03.2020 р.) і затримуються до перших чисел травня. Найбільша кількість їх відмічається з третьої декади березня до середини квітня – від 20 до майже 200 ос.; двічі чисельність цих мартинів була більшою – 5–10.04.2014 р. – 283 ос. і 10.04.2015 р. – 213 ос. У невеликих кількостях трапляються також на ставах гідропарку.

У весняних міграційних групах мартинів чорнокрилих та жовтоногих спостерігаються особини зі світлішим кольором мантиї, які, ймовірно, належать до виду *L. heuglini* або до групи *L. fuscus graellsii/intermedius*, у кількості до 20 ос. (див. Льчук та ін., 2017).

Восени відмічений 4.09.2017 р. – пролітна зграя з 42 ос.

Мартин сивий (*L. canus*). Навесні пролітні птахи з'являються в перших числах березня, коли водойма ще переважно вкрита кригою (найраніша поява 22.02.2016 р. – зграя з 20 ос.). На водоймі ці мартини перебувають до середини квітня, чисельність їх становить до 10 ос. Постійно реєструються у весняний міграційний період і на сміттєзвалищі.

Під час осіннього прольоту з'являються вже в середині вересня, однак більш постійне перебування припадає на кінець жовтня – середину грудня. Чисельність коливалася від 2 до 80 (здебільшого – 10–20) ос. У цей період спосте-

рігається проліт птахів на ночівлю без зупинки на озері, ймовірно на Здолбунівські стави. У невеликих кількостях сиві мартини можуть траплятися на кризі на озері (до 20 ос.), на інших водоймах міста чи транзитно пролітати навіть за суворих зим (Льчук, 2015в; наші дані).

Крячок білощокий (*Chlidonias hybrida*). Пролітні птахи регулярно реєструються під час весняної міграції, зазвичай – 10–20 ос. У період із третьої декади квітня до першої декади травня вони зграями харчуються разом із крячками чорними (*Ch. niger*), білокрилими (*Ch. leucopterus*) та річковими (*Sterna hirundo*). У репродуктивний період на харчуванні відмічаються лише поодинокі особини. У післягніздовий період чисельність птахів збільшується завдяки молоді (деяких ще годують дорослі) і становить у середньому 50 ос. З кінця серпня зрідка відмічається приліт невеликих груп цих крячків на ночівлю, найбільша кількість склала 13.09.2014 р. – 50 ос. (Льчук, 2016). Закінчення осіннього відльоту з озера припадає на другу половину вересня.

Крячок чорний (*Ch. niger*). На весняному прольоті чисельність птахів складає до 30 ос. Поодинокі особини трапляються влітку та восени, в кінці липня – на початку серпня в невеликій кількості з'являються молоді птахи. Відліт припадає на середину вересня. Також маємо пізню реєстрацію однієї особини – 5.10.2020 р.

Крячок білокрилий (*Ch. leucopterus*). Спостерігається лише на весняному прольоті – з кінця квітня до першої декади травня, здебільшого в кількості 20–50 ос. У цей час птахи присутні й на ставах гідропарку. Найбільша кількість відмічена 25.04.2014 р. – 100 ос.

Крячок каспійський (*Hydroprogne caspia*). Одну особину спостерігали 9–15.11.2010 р. Весь час птах тримався одного й того ж місця з північного боку озера, де й ночував (Льчук, 2011).

Крячок річковий (*Sterna hirundo*). Навесні з'являється в першій половині квітня. Чисельність пролітних птахів становить до 30 ос., вони активно харчуються на озері разом з іншими мігруючими крячками. У невеликих кількостях трапляється влітку на харчуванні. У післягніздовий період з'являється молодь, тоді чисельність птахів зростає до 10–20 ос. Останні річкові крячки реєструються в першій декаді вересня.

Рибалочка голубий (*Alcedo atthis*). 1.07.2016 р. спостерігали виводок із південно-західного боку водойми. У післягніздовий період трапляється по 1–2 ос. Зимув на р. Устя та каналах поблизу озера (Льчук, 2015в; наші неопубліковані дані), прилітаючи на водойму, якщо вона не замерзла (зокрема, один птах 14.01.2021 р.).

Кобилочка річкова (*Locustella fluviatilis*). Вид спостерігався двічі: у 2017 р. одна гніздова пара в заростях очерету та верболозу із західної сторони озера та 11.05.2019 р. – самець, що співав, на р. Устя за 1 км на північ від озера.

Очеретянка ставкова (*Acrocephalus scirpaceus*). 21–22.07.2010 р. з південно-західного боку озера спостерігали за парою, яка годувала зльотка зозулі (*Cuculus canorus*). Першого дня пташеня перебувало в ділянці деревно-кущової рослинності між вулицею з приватними будинками (кінцева її частина) та озером, переміщуючись

на відрізку не більше 100 м. Наступного дня зозулення спостерігали в тому ж місці зі зміщенням у 50 м. За кормом птахи весь час літали в очеретяні масиви озера, які з цього боку водойми займають значну площу.

Синиця вусата (*Panurus biarmicus*). Спостерігали один раз – 14.10.2018 р., 2 ос. (пара). За особистим повідомленням О.В. Савчука, вид відмічався ним 27.10 і 8.11.1991 р. (2 та 6 ос., відповідно) – зі східного боку озера і 24.11.1991 р. (близько 15 ос.) – з південного.

Вівсянка очеретяна (*Emberiza schoeniclus*). Відмічали 19.11.2011 р. – 1 ос., 22.11–10.12.2017 р. – до 3 ос., 8.02.2019 р. – 1 ос. (П.О. Тимків, особ. повід.), 14.01.2021 р. – 3 ос. У лютому – березні 2012 р. згряя близько 20 ос. перебувала на р. Устя за 0,2–0,4 км на північ від озера (Ільчук, 2015в). Також О.В. Савчук бачив трьох птахів 29.12.1990 р. (Орнітологічні спостереження..., 1991б).

Подяки

Автори висловлюють щирі подяки Я.С. Ковальчуку, Р.С. Котику, О.В. Савчуку і П.О. Тимківу за можливість використання їхніх неопублікованих даних; Ю.М. Ойцосю за особисті повідомлення та фотографії; В.В. Фесенку за надання Паспорта озера; В.О. Новаку за поради під час написання цієї статті.

ЛІТЕРАТУРА

- Гедзюк В.О., Ільчук В.П. (у друці): Обліки птахів на озері Басів Кут у серпні 2021 року. - Бюл. РОМ. Учети птахів в августі 2021 года. 15: 73-74.
- Гнатина О.С. (2011): Звіт куратора Банку даних про гнізда і кладки птахів України. - Troglodytes. 2: 169-176.
- Гринюк П.М. (2017): Щодо прольоту сивки звичайної *Phuvalis apricaria* на Рівненщині. - Troglodytes. 8: 78-79.
- Гринюк П.М., Гедзюк В.О., Ільчук В.П., Котик Р.С. (2020): Зимуючі птахи півдня Рівненщини. - Troglodytes. 9-10: 64-76.
- Грищенко В.Н., Яблоновская-Грищенко Е.Д. (2016): Успешность размножения и динамика численности белого аиста (*Ciconia ciconia*) в Украине в 2014–2016 гг. - Беркут. 25 (2): 109-129.
- Грищенко В.Н., Яблоновская-Грищенко Е.Д. (2019): Популяция белого аиста (*Ciconia ciconia*) в Украине в 2019 г.: взлет и падение. - Беркут. 28 (1-2): 23-36.
- Журавчак Р.О. (2016): До гніздової орнітофауни гідрологічного заказника загальнодержавного значення «Серетський». - Troglodytes. 7: 46-54.
- Ільчук В.П. (2010а): Учеты птиц на р. Устя. - Бюл. РОМ. Итоги регионального орнитологического мониторинга. 5: 36.
- Ільчук В.П. (2010б): Учеты птиц на озере Басов Кут. - Бюл. РОМ. Итоги регионального орнитологического мониторинга. 5: 37.
- Ільчук В.П. (2011): Спостереження рідкісних видів птахів у Рівненській області в 1996–2010 роках. - Troglodytes. 2: 109-110.
- Ільчук В.П. (2014): Учет птиц на озере Басов Кут в 2012 г. - Бюл. РОМ. Итоги регионального орнитологического мониторинга. 8: 51.
- Ільчук В.П. (2014): Заліт жовтої чаплі (*Ardeola ralloides*) у м. Рівне. - Беркут. 23 (1): 63.
- Ільчук В.П. (2015а): Матеріали по фенології міграції птахів у південній частині Рівненської області. - Авіфауна України. 6: 66-72.
- Ільчук В.П. (2015б): Орнітофауна риборозплідних ставів біля міста Здолбунів Рівненської області. - Troglodytes. 5-6: 16-25.
- Ільчук В.П. (2015в): Спостереження перелітних і зрідка зимуючих птахів на території Рівненської області у зимовий період 1997–2015 років. - Troglodytes. 5-6: 114-118.
- Ільчук В.П. (2016): Добова міграція мартина звичайного *Larus ridibundus* на ночівлю на озеро Басів Кут. - Troglodytes. 7: 223-224.
- Ільчук В.П. (2019): Учеты птиц на озере Басов Кут в августе 2018 г. - Бюл. РОМ. Итоги регионального орнитологического мониторинга. 13: 61.
- Ільчук В.П. (2021): Гніздування жовтоногого мартина (*Larus cachinnans*) у Рівненській області. - Беркут. 30 (1): 64-65.
- Ільчук В.П., Гринюк П.М., Добринський О.В., Журавчак Р.О., Франчук М.В. (2017): Нові види птахів у фауні Рівненської області. - Беркут. 26 (1): 8-10.
- Ільчук В.П., Жерліцина Т.М., Гедзюк В.О., Гринюк П.М., Бондарець В.І. (2021): Зимуючі та пролітні водно-болотні птахи Нетішинського водосховища. - Беркут. 30 (1): 1-13.
- Кийко А.О. (1990): Зимові орнітофауна Бурштинського водосховища та її охорона. - Орнітофауна західних областей України та проблеми її охорони. Луцьк. 102-105.
- Матвійчук О.А. (2005): Орнітофауна водно-болотних комплексів м. Вінниці. - Наук. зап. Тернопільського нац. пед. ун-ту ім. Володимира Гнатюка. Сер. біол. 1-4 (25): 40-44.
- Матеріали орнітологічних спостережень, затверджені Українською орнітофауністичною комісією (УОФК) у 1991–1994 роках. - Troglodytes. 1995. 5: 6-16.
- Новак В.О., Савчук О.В. (1991): Орнітофауна Рівненської області (фауністична характеристика). Рівне. 1-24.
- Новак В.О., Савчук О.В. (1992): Птахи Рівненської області (фауністична характеристика). Рівне. 1-36.
- Новак В., Савчук О. (1993): Деякі спостереження гоголя (*Bucephala clangula* L.) на Рівненщині. - Troglodytes. 3: 56.
- Орнітологічні спостереження на території західних областей України за 1989 рік. - Каталог орнітофауни західних областей України. Луцьк. 1991а. 2: 51-91.
- Орнітологічні спостереження на території західних областей України за 1990 рік. - Каталог орнітофауни західних областей України. Луцьк. 1991б. 2: 92-128.
- Орнітологічні спостереження на території західних областей України за 1991 рік. - Troglodytes. 1993. 3: 14-30.
- Петровський А.В. (2017): Паспорт водного об'єкта. Басівкутське водосховище площею 104,0000 га, розташоване в межах міста Рівне. Рівне. 1-23.
- Станкевич-Волосянчук О.І. (2012): Видовий склад та динаміка чисельності водно-болотних птахів у місті Ужгороді протягом 1993–2012 років. - Troglodytes. 3: 39-45.
- Струс Ю.М., Скірпан М.В. (2015): Зимівля водоплавних і навколводних птахів на Добротвірському водосховищі у 2009–2014 роках. - Troglodytes. 5-6: 7-15.
- Фесенко Г.В., Бокотей А.А. (2007): Анотований список українських наукових назв птахів фауни України (з характеристикою статусу видів). К. – Львів. 1-111.
- Франчук М.В., Журавчак Р.О. (2016): Ревізія орнітофауни масиву «Сомине» Рівненського природного заповідника. - Troglodytes. 7: 111-123.
- Химин М.В. (1993): Поширення гніздових водоплавних птахів Волинського лісостепу. - Каталог орнітоф. зах. обл. України. Орнітоф. спостереж. за 1991–1992 рр. Луцьк. 3: 61-63.
- Химин М.В. (2012): Результати пізньоосінніх обліків птахів на озері Біле Рівненського природного заповідника у 2006–2011 роках. - Troglodytes. 3: 132-134.
- Химин М.В. (2017а): Результати пізньоосінніх обліків птахів за 2012–2017 роки та аналіз їхніх скупчень на озері Біле Рівненського природного заповідника за 2006–2017 роки. - Troglodytes. 8: 23-28.
- Химин М.В. (2017б): Результати пізньоосінніх обліків птахів на деяких Шацьких і Згоранських озерах у 2010–2017 роках. - Troglodytes. 8: 29-35.
- Химин М.В., Корх Ю.О. (2018): Водоплавні птахи національного природного парку «Прип'ять-Стохід». - Зб. праць Зоол. музею. 49: 97-104.
- Червона книга України. Тваринний світ / Ред. І.А. Акімов. К.: Глобалконсалтинг. 2009. 1-624.
- Черничко І.І., Винокурова С.В. (2020): Програма регіонального орнітологічного моніторингу (РОМ): общіе сведения, основніе подходы, результаты, проблемы и перспективы. - Мониторинг и охрана биоразнообразия в Украине. 16 (3): 196-204.
- Järvinen O., Väisänen R.A. (1977): Line transect method: a standard fieldwork. - Polish ecological studies. 3 (4): 11-15.
- Keller V., Herrando S., Voříšek P. et al. (2020): European Breeding Bird Atlas 2. Distribution, Abundance and Change. European Bird Census Council & Lynx Edicions. Barcelona. 1-968.